

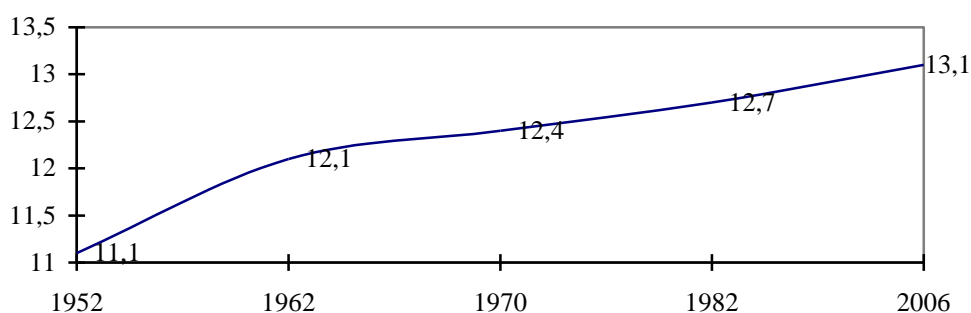
Навчання старшокласників за програмами професійної освіти у США

У ХХІ ст. проблема підвищення якості професійної освіти набула пріоритетного значення. Для держави забезпечення якісної професійної підготовки молоді є механізмом розвитку професійного і культурного потенціалу суспільства. Для особистості професійна освіта є засобом задоволення її життєвих запитів, професійних та духовних потреб, розвитку задатків і здібностей тощо. За такого підходу в економічно розвинутих країнах намагаються створити системи професійної освіти, в тому числі початкової, які б забезпечували економіку кваліфікованими фахівцями і одночасно створювали умови для перманентного професійного розвитку особистості. При цьому одним з елементів таких систем в ряді країн є служби, які здійснюють психологічну та інформаційну підтримку процесу професійного розвитку особистості, починаючи з етапу вибору майбутньої професії.

Проблеми розвитку системи професійної освіти в соціально-економічному аспекті висвітлено в роботах Б.Гершунського, Р.Лісициної, П.Хейфіца та інших дослідників. Безперервна професійна освіта як чинник розвитку суспільства і держави є предметом розгляду в роботах Б.Гершунського, Г.Грідневої, А.Мокшанцевої, В.Столбцова. і др. Серед зарубіжних дослідників дані проблеми були відображені в працях Т.Шульца, Ж.Баррона, Г.Бекера, Ж.Джеллі й інших. Теоретичному осмисленню проблем безперервної освіти присвячено низку фундаментальних досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів, а саме Р.Дайва, Е.Джеллі, М.Джекса, К.Кнеппера, А.Гроплея, П.Леграна, Ж.Мальгльова, А.Пена, В.Ледньова, В.Онушкіна, В.Осипова й інших авторів. Різносторонні аспекти дослідження феномена безперервної освіти виражаються в розробці її концепції, реалізація якої пов'язана з докорінною перебудовою всієї системи освіти. Ряд

дослідників проблеми безперервної професійної освіти (А.Деркач, Е.Зеєр, М.Пряжніков, В.Толочек та ін.) розглядали її у контексті проблеми професійного самовизначення особистості. За такого підходу актуальною проблемою педагогічної теорії та практики є психолого-педагогічне забезпечення професійного самовизначення та професійного розвитку особистості у системі безперервної професійної освіти. Слід зазначити, що системи психолого-педагогічного забезпечення та підтримки процесу професійного самовизначення особистості впродовж всього періоду її професійного розвитку та становлення у нашій країні не існує. Тому доцільним є аналізу відповідних систем, що створені та функціонують впродовж багатьох років в інших країнах. Метою даної статті є аналіз особливостей психолого-інформаційної підтримки професійного самовизначення та професійного розвитку особистості в системі неперервної початкової професійної освіти у Сполучених Штатах Америки.

Слід зазначити, що у ХХ сторіччі у США значної уваги приділялося підвищенню освітнього рівня робочої сили. К середині 80-х рр. понад 25% та 17% кваліфікованих робітників-чоловіків мали професійну освіту яка з точки зору прийнятої в Україні градації освітніх рівнів є вищою. У 2006 р. близько 85% населення США у віці понад 25 років мало закінчену середню освіту, а приблизно 28% - закінчену вищу освіту. На 2006 р. період навчання середнього американця перевищував 13 років, що на рік більше тривалості навчання в середній школі. Динаміка зростання освітнього рівня робочої сили у США [7; 8] наведено на рис. 1.

Система початкової професійної освіти, тобто освіти, яка надає професійну підготовку без надання вищої освіти (в її розумінні в Україні) складається з декількох шаблів. Початкова професійна підготовка у США розпочинається вже у старшій середній школі в рамках профільного навчання (загальноосвітні школи мають, як правило, наступну структуру: елементарна школа (1-6 класи) → молодша середня школа (7-9 класи) → старша середня школа (10-12 класи)). Учні можуть обирати один з трьох напрямів профільного навчання: академічний, загальний (поступово ліквідується) і професійний. Варіативність всередині напрямів навчання забезпечується за рахунок широкого спектра різноманітних курсів за вибором, які враховують освітні та професійні запити учнів.

Навчання старшокласників за програмами професійної освіти здійснюється або у професійних відділеннях шкіл, або в об'єднаних окружних центрах кар'єри і професійно-технічних центрах (аналогі вітчизняних міжшкільних навчально-виробничих комбінатів), які учні шкіл відвідують один-два рази на тиждень. При цьому в ряді випадків шкільні професійні програми слугують лише для реалізації принципу профілізації навчання, тоді як інші передбачають отримання випускниками шкіл певної професійної кваліфікації [2]. На початку ХХІ сторіччя в системі загальної середньої освіти функціонувало 16 тис. професійних відділень при загальноосвітніх школах та понад 1 тисячі міжшкільних навчальних закладів, які надавали учням старшої школи допрофесійну професійну підготовку.

Початкову професійну освіту можна набути також у середніх професійних школах (аналог вітчизняних ПТНЗ), які готують кваліфікованих робітників для промисловості, сільського господарства, сфери послуг тощо. До таких шкіл зараховується молодь віком не менш за 14 років. Термін навчання складає 1-4 роки. Навчання у професійних школах є як правило платним. Крім загальноосвітніх та професійних шкіл початкову професійну освіту можна отримати на різноманітних професійних курсах. Як правило, курси функціонують за двома основними напрямками: перший – для молоді,

що працює і не завершила середню загальну освіту, другий – для учнів старшої школи, що обрали певну спеціальність, яку вони не можуть набути у школі.

По закінченню загальноосвітньої або середньої професійної школи професійну підготовку можна продовжити у вищому навчальному закладі. Слід зазначити, що у США до цієї категорії відносять будь-який навчальний заклад, який слідує за середньою школою (тому освіту, яку набувають по закінченню школи прийнято називати постсередньою). За такого підходу вищі навчальні заклади США – це не лише коледжі з терміном навчання не менш 4-х років та університети, але і трирічні, дворічні і навіть однорічні інститути, що готують працівників різного профілю, в тому числі за робітничими професіями. Закінчення таких навчальних закладів не дає ступеню бакалавра, тому в США їх часто класифікують як постсередні навчальні заклади неакадемічного типу [3].

Таким чином, одним з шляхів набуття початкової професійної освіти випускниками загальноосвітніх шкіл є навчання у різноманітних коледжах. Вони бувають декількох типів - дворічні технічні (Technical), молодші (Junior Colleges), місцеві коледжі (Community Colleges). Такі коледжі (як правило з дворічним терміном навчання) готують спеціалістів середньої ланки або кваліфікованих робітників. Технічні коледжі спеціалізуються на підготовці техніків для різних галузей промисловості і сільського господарства, медичні коледжі готують молодший медичний персонал, інші випускають фахівців високої кваліфікації для сфери обслуговування, управління і таке інше.

В коледжах як правило існує два види навчальних програм. Одна програма розрахована на підготовку кваліфікованих фахівців, друга орієнтована також на підготовку молодшої людини до набуття вищої освіти. Учні, що навчалися за другою програмою по закінченню коледжу можуть продовжити освіту у 4-х річному коледжі або університеті за дворічною програмою та набути ступінь бакалавра.

Початкова професійна підготовка у школах фінансується з декількох джерел: федерального та місцевого бюджетів, за кошти корпорацій, різноманітних фондів тощо. Професійна підготовка поза загальноосвітньою школою є, як правило, платною. У коледжах, професійних школах, на професійних курсах тощо підготовка здійснюється лише за спеціальностями, які є необхідними для ринку праці. Виробниче учнівство в США займає відносно незначне місце в системі початкової професійної підготовки молоді. Схема системи початкової професійної освіти США наведено на рис. 2.

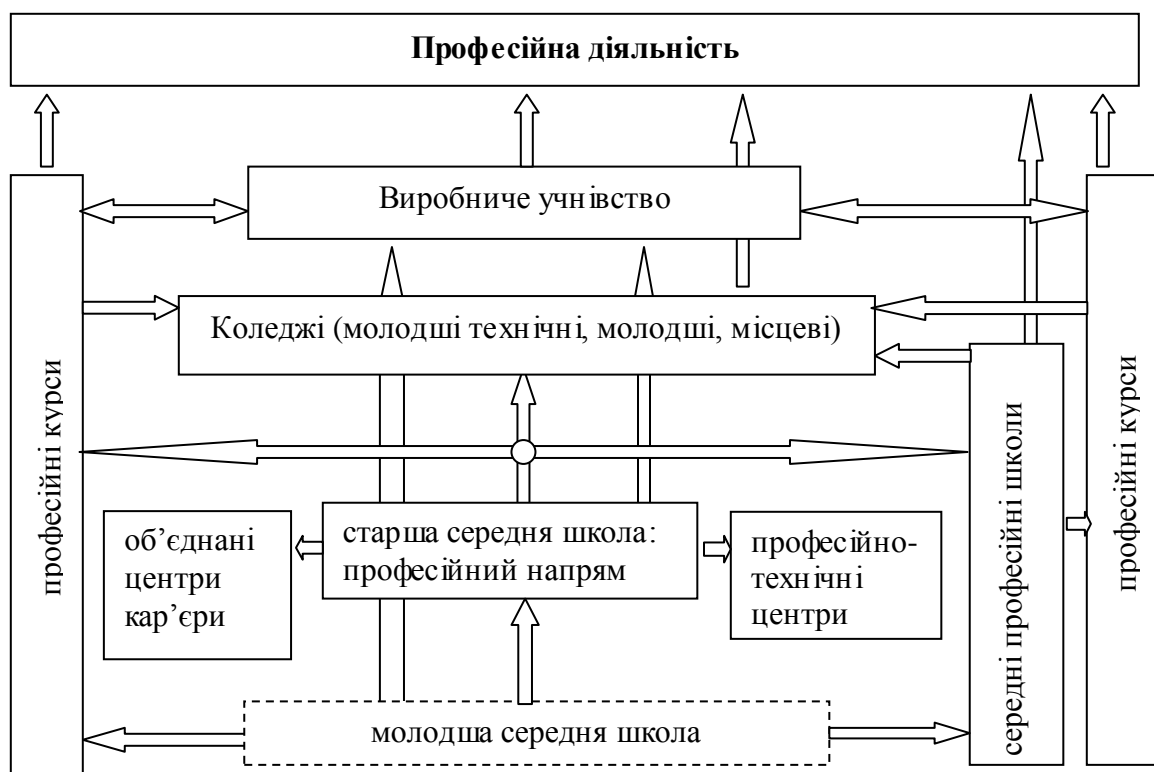

Рис. 2. Схема системи початкової професійної освіти США

Одним з елементів початкової професійної підготовки молоді в США є психолого-педагогічне забезпечення вибору майбутньої професії і подальшої професійної адаптації. Дана робота ведеться в рамках так званого консультування для кар'єри, яке можна розглядати як аналог вітчизняної роботи з професійної орієнтації молоді.

Слід зазначити, що профорієнтаційна робота розглядається у США як

необхідна складова професійної, в тому числі початкової професійної, освіти. На відміну від нашої країни, профорієнтаційній роботі у США приділялося значної уваги й основні принципи її здійснення визначалися на законодавчому рівні. Так наприклад, у 1917 році був прийнятий закон, який передбачав асигнування на профорієнтацію та професійне навчання школярів, а також підготовку вчителів для проведення цієї роботи [1]. У 1963 році був прийнятий Закон „Про професійну освіту”, який передбачав проведення конкретних заходів для підвищення рівня професійної орієнтації і професійного навчання школярів. У цьому законі профорієнтаційна робота розглядалась як найважливіший засіб регулювання і правильного розподілу робочої сили. В 1968 році у цей законодавчий акт були внесені суттєві зміни, які зокрема передбачали перебудову системи початкової професійної освіти відповідно до динамічних змін у виробництві і покращення роботи з профорієнтації, де особливо підкреслювалась необхідність розробки державних планів профорієнтації молоді і реалізації їх в загальнонаціональному масштабі. З 70-х років у США відбувається впровадження та розвиток концепції освіти в галузі кар’єри [там же].

Важливою складовою системи професійного навчання у США на всіх її рівнях є психолого-педагогічна підтримка професійного становлення та розвитку особистості. В загальноосвітніх школах таку підтримку забезпечує консультативна служба „гайденс”.

Хоча сьогодні ця служба пов’язується насамперед зі школою, її витoki знаходилися поза неї. Проблемою сприяння молоді в працевлаштуванні вперше зайнявся Ф.Парсонс, який в 1908 р. відкрив в м. Бостоні Бюро професійної орієнтації. До завдань цієї установи входило консультування молодих людей, що бажали знайти роботу, і підбір відповідних для них професій. Ф.Парсонса прийнято вважати фундатором служби „гайденс”, оскільки він один з перших застосував на практиці взаємозв’язок між індивідуальними якостями особистості і особливостями професії. Він стверджував, що для правильного вибору професії вирішальними є: 1) ясне

розуміння людиною власних можливостей, здібностей, інтересів; 2) знання вимог, переваг і труднощів професії, її перспектив і умов успішної діяльності на вибраному терені; 3) об'єктивна оцінка кореляції між двома вищеназваними чинниками і заснований на ній вибір відповідної професії. Ідеї Ф.Парсонса з економічної точки зору дозволили точніше розподілити трудові ресурси і, як наслідок, підвищити продуктивність праці. Вони завоював популярність, і бюро з профорієнтації були створені в багатьох промислових центрах США, а 1913 році в США була заснована відповідна Національна асоціація [4].

Великий внесок в подальший розвиток концепції професійного становлення особи вніс Д.Сьюпер. На основі концепції Д. Сьюпера в США було розроблено положення про шкільну службу професійного керівництва (guidance). Впродовж свого існування її мета та завдання розширялися, вона поступово еволюціонувала у службу психологічної підтримки школярів. Проте сьогодні одне з її завдань полягає в тому, щоб допомогти школяру обрати сферу майбутньої професійної діяльності, спільно з ним розробити план професійного розвитку на кожному віковому етапі і добитися його реалізації.

Нові вимоги до професійного розвитку підростаючого покоління привели до переосмислення діяльності служб профорієнтації і консультування. Вони повинні не просто допомогти молодим людям вибрати професію, а навчити самостійно вибудовувати професійну кар'єру, ухвалюючи відповідальні рішення протягом всього трудового життя. Нові концептуальні підходи до проведення професійного орієнтування і консультування знайшли своє віддзеркалення в різних освітніх програмах, організаційних формах, комп'ютерних інформаційних системах тощо. Наприклад, програма „Від школи до роботи” (School to Work) була прийнята в США на федеральному рівні спеціальним актом в 1994 р. Її метою є поліпшення підготовки американської молоді до самостійного трудового життя. Навчаючись за цією програмою, учні одержують більше повне

уявлення про різні сфери праці на практиці, що дозволяє їм більш усвідомлено зробити вибір своєї професійної кар'єри, ґрунтуючись на власному практичному досвіді. Вона включає два напрямки: для учнів, які планують після школи навчатися у ВНЗ, і для тих, хто збирається по закінченню школи працювати. Реалізація другого напряму програми передбачає ознайомлення учнів з майбутньою професією в умовах реального виробництва. Під керівництвом досвідчених наставників вони освоюють робочі професії, знайомлять із виробництвом і робочим колективом. Найбільш вагомим наслідком прийняття акту стало зміщення центру уваги школи з формального професійного навчання на початкову базову професійну підготовку. При цьому основний акцент став робиться на формуванні загальнопрофесійних навичок та вмінь (які можна характеризувати за сучасною термінологією як загальнопрофесійні компетенції) на робочому місці в умовах реального виробництва, що дозволяє полегшити перехід від школи до світу праці.

Роботодавці, які беруть активну участь у реалізації даної програми, охоче надають робочі місця для учнів. Це пояснюється тим, що вони не тільки беруть участь у підготовці кадрів для суспільства, що вважається почесною справою, але й готують кадри для власного бізнесу. Так наприклад, у Нью-Йорку підприємці забезпечили школярів робочими місцями й навчанням під керівництвом фахівців і наставників на 99%, оскільки така практика дає можливість відібрати талановиту молодь для фірм і виробництва й тим самим розширити й поліпшити бізнес [6].

Одним з напрямів психолого-інформаційної підтримки процесу вибору професії школярами є використання методики самоспрямовуючого пошуку, розробленої Джоном Голандом. Вона спирається на теорію професійного середовища, згідно з яким професія накладає певний відбиток на особистість людини, а її поведінка визначається не лише особистісними особливостями, але й середовищем, в якому вона працює (Д.Голанд виділив шість типів професійного середовища). Крім того, він вважав, що кожна людина

належить до одного з шести особистісних типів, що мають назви, аналогічні назвам типів професійного середовища. Для досягнення успіху в трудовій діяльності людини бажано обрати професію, тип якої співпадає або є близьким до її особистісного типу [9]. Використання даної методи передбачає психолого-консультаційну та інформаційно-довідкову допомогу школяреві з боку служби „гайденс” та інших установ (бібліотеки, служба зайнятості і т.ін.).

До організаційної структури психолого-педагогічної підтримки професійного становлення молоді входять також державні і приватні служби зайнятості. Перші, а саме біржі праці, підпорядковані Міністерству праці США. Оперативне керівництво їх діяльністю здійснюється властями штатів. Служби зайнятості здійснюють посередницькі функції при працевлаштуванні молоді і дорослих. Вони надають послуги з професійного консультування особам, що шукають роботу, за запитами підприємців пропонують кандидатів на наявні вакансії.

Крім державних служб зайнятості, в США набули поширення і приватні агентства. Слід зазначити, що в країні не існує федерального законодавства, яке б регламентувало їх діяльність, це є прерогативою власті штату. На відміну від державних служб зайнятості, вони отримують плату за надані послуги. Крім послуг з працевлаштування такі агентства надають психологічну допомогу особам, які шукають нову роботу або переживають кризи професійного розвитку.

Для молоді, що навчається в коледжах, створені центри профорієнтації на базі навчальних закладів, які здійснюють працевлаштування випускників. З цією метою профконсультанти центрів розробляють плани працевлаштування і проводять індивідуальну і групову роботу з профорієнтації із студентами на всіх етапах навчання. Вона зокрема полягає у корегуванні професійного вибору, зробленого у школі, планування подальшої кар’єри, планування освіти та самоосвіти тощо.

Вдосконалення професійної орієнтації учнівської молоді передбачає розширення інформаційної бази даних, надання можливості вільного доступу до інформації про стан і перспективи розвитку ринку праці, можливості і шляхи отримання професійної підготовки і освіти, вимоги професії до людини тощо. Довгий час фахівці з профорієнтації, працедавці і особи, що шукають роботу, користувалися словником професій (Dictionary of Occupational Titles), перше видання якого вийшло в 1938 р. Головна увага в ньому приділялася робітничим професіям [9].

З підвищенням ролі інформаційних послуг і зміною змісту багатьох традиційних професій, а також появою значної кількості нових корисність словника значно знизилась. У 1998 р. в США було створено нову інформаційну мережеву базу даних (Occupational Information Network) або скорочено O*NET. У ній найповніше представлені відомості як про робочі професії, так і про професії, що вимагають середньої і вищої освіти. Інформація про кожну професію містить наступні пункти: зміст діяльності, умови роботи, кваліфікаційні вимоги, засоби діяльності, вимоги до професійних якостей, професійна освіта, медичні протипоказання, споріднені професії, а також перелік учбових закладів, в яких їх готують [4].

Створення O*NET послужило початком до розробки інших програмних засобів, що використовують інформацію комп'ютерних мер. Так, програма „Career Zone”, підготовлена міністерством праці штату Нью-Йорк, пропонує зрозумілий для дітей опис професій з бази даних O*NET. Вона включає три способи пошуку даних: 1) пошук професії за назвою; 2) використання вбудованої програми оцінки інтересів для створення відповідного ним переліку професій; 3) вибір професії з певної групи спеціальностей, які характеризуються спільністю навиків. Для знайомства школярів зі світом професій пропонуються також 60-секундні відеоролики, що розповідають про зміст професії, що цікавить, і про навчальні заклади, де її можна оволодіти.

З викладеного вище можна зробити висновки про те, що для

організаційної моделі початкової професійної освіти молоді в США характерними рисами є: її ступеневий її характер і варіативність переходу з до наступних рівнів навчання; посилення зв'язку шкільного навчання з практикою; психолого-інформаційна підтримка процесу вибору майбутньої професії і надання допомоги у виборі та розбудові кар'єри тощо. Теоретичний і практичний досвід початкової професійної підготовки молоді у США може бути адаптованим, з урахуванням соціокультурних, економічних та освітніх особливостей України, для використання у вітчизняній системі професійної підготовки.

Література

- 1.Балашов Ю.К., Рыжов В.А. Профессиональная подготовка кадров в условиях капитализма. – М.: Высшая школа, 1987. - 176 с.
- 2.Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. - М: Издательство УРАО, 1999.- 208 с.
- 3.Георгиева Т.С. Высшая школа США на современном этапе: Монография.- М.: Высш. шк., 1989. - 144 с.
- 4.Гриншпун С.С. Профессиональная ориентация школьников в США // Педагогика.-2005.-№ 9.- С.65-72.
- 5.Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход // Образование и наука. - 2004. - №3. - С.42 - 53.
- 6.Профессиональное образование в XXI веке: Материалы II Международного Конгресса по техническому и профессиональному образованию.. - М.: ЦИСН, 2000. - 84 с
- 7.Супян В. США: Человеческий потенциал и экономика // Человек и труд. – 2008. - № 4. - С. 20-24.
- 8.Фельдман М.А. Образовательный уровень рабочих промышленности СССР и США в период 50-х – 80-х гг. XX века // Научный вестник Уральской академии государственной службы. – 2008. - №.1. – С.103-106.
- 9.Holland J.L. You and Your Carrier. - N.-Y.: Psychological Assessment

Resources, Inc., 1994. - 36 p.